

ACElife-HANKKEEN VAIKUTTAVUUSKERTOMUS 3/3

Vaikuttavuustavoite 3:

Lapsen oikeuksien toteutumisen edistäminen

Yhteiskunnallinen haaste

Vaikka puhumme lapsille suunnatuista palveluista, ne suunnitellaan ja niiden vaikuttavuutta arvioidaan useimmiten aikuisten näkökulmasta. Lasten ottaminen mukaan palveluiden suunnitteluun ja palveluita koskevan tutkimustiedon tuottamiseen on Suomessa ollut pitkään tavoitteena, mutta käytännön toteutus on ollut vähäistä ja näennäistä. Lasten osallisuudesta on olemassa kattavaa tutkimuskirjallisuutta, jonka hyödyntäminen olisi tärkeää. Tutkimukseen ja kehittämiseen tulee ottaa mukaan juuri niitä lapsia, joita kyseinen asia koskee. Haitallisia lapsuudenkokemuksia koskevassa keskustelussa ja kehittämisessä aktiiviset nuoret, esimerkiksi Nuorisoparlamentin jäsenet, eivät välttämättä ole riittävä osallistettava kohderyhmä, vaan mukaan pitää saada kokemusasiantuntijoita ja palvelujen todellisia käyttäjiä.

Rikos- ja oikeusprosessit asettavat erityisen haasteen lapsen oikeuksien toteuttamisen kannalta, niin alaikäisille rikosten uhreille kuin rikoksentekijöillekin. Nämä haasteet ovat yksi tutkimuksemme kohteista. Rikosprosessin ja rikosoikeudellisen järjestelmän tarkoituksena on suojella osallisten oikeuksia asemasta riippumatta. Erityisesti alaikäisten osallisten kohdalla tavoitteena on myös lapsen oikeuksien toteutuminen ja lapsen kohtelu hänen etunsa mukaisesti. Lapsen etu voi olla ristiriidassa asianosaisen edun kanssa ja lisäksi alaikäisten osallisten edut voivat olla ristiriidassa keskenään.

Tutkimme hankkeessa, mitä erityisiä vaatimuksia rikoksesta epäillyn alaikäisyys asettaa esitutkinnalle ja millaisia takeita rikosoikeudellinen järjestelmä antaa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisten oikeuksien toteutumiselle. Työpaketissa tarkastellaan sääntelyn riittävyyttä, soveltamiskäytäntöjä ja menettelyjä sekä annetaan tarvittaessa konkreettisia ohjeistuksia lainsäätäjälle ja -soveltajille lapsen aseman parantamiseksi. Haitallisten lapsuudenkokemusten negatiivisten seurausten ehkäisemiseksi olisi tärkeää, että rikosoikeudellinen järjestelmä osaisi vastata näiden usein kohtaamiensa lasten ja nuorten tarpeisiin.

Monitieteellinen tutkimus ja yhteistyö

On tärkeä tuoda haitallisia lapsuudenkokemuksia koskevaan keskusteluun mukaan myös lasten ja nuorten oma ääni. Tässä tarkoituksessa olemme keränneet keskusteluaineistoa lapsilta ja nuorilta Digiraati-alustan avulla,

millaisia kokemuksia lapset ja nuoret itse pitävät haitallisina. Aineistoa vasta analysoidaan mutta alustavat havainnot viittaavat siihen, että lasten ja nuorten haitalliseksi määrittelemät lapsuudenkokemukset sisältävät osin samoja mutta myös erilaisia kokemuksia suhteessa perinteiseen ACE-kokemusten kirjallisuuteen.

Lisäksi olemme tutkineet SOS-lapsikylien hallinnoimien, nuorille suunnattujen chat-palveluiden (Apuu-chat, Let's chat ja Domanshka) keskustelujen kautta, millaisissa asioissa nuoret hakevat keskusteluyhteyttä tukipalveluista. Tutkimustulosten perusteella chatpalveluissa keskustellaan pääosin kehitysvaiheisiin, kuten kaveri- tai perhesuhteisiin liittyvistä haasteista. Osa keskusteluista kuitenkin koskettaa erittäin vakavia ja huolestuttavia aiheita, kuten väkivaltaa tai vakavia mielenterveyden oireiluita, mikä korostaa chatissa työskentelevien työn vaativuutta ja koulutustarpeita. Chat-palvelut näyttäytyvät siis tärkeänä tuen saamisen muotona lapsille ja nuorille. Joidenkin kohdalla tänä voi tarkoittaa keskusteluyhteyden puuttumista omien läheisten kanssa. Toisaalta chat-keskustelut voivat myös olla lisätuen lähde omilta läheisiltä saaman tuen rinnalla, koska anonyymikeskustelu voi tuntua hyvältä vaihtoehdolta vaikeista asioista puhumiseen. Chat-keskusteluapua tuottavien palvelujen merkitystä tulisi tutkia vielä lisää. Chat-keskustelupalvelut auttavat lapsia ja nuoria myös yli maantieteellisten rajojen, jonka huomasimme tutkiessamme ukrainankielisiä chat-palveluiden keskusteluja. Suomalaisten chatpalveluiden avulla voidaan tarjota apua erilaisten huolten kanssa kamppaileville lapsille myös kriisialueilla. (Hakala ym., 2024; Peltonen ym., 2024).

Valtioilla on velvollisuus suojella lapsia ja nuoria joutumasta rikosten uhriksi ja toteuttaa tätä velvollisuutta muun muassa kriminalisoimalla kaikkein haitallisimmat lapsen kaltoinkohtelun muodot. Arvioimme ACElifessa Suomen rikoslain lapselle tarjoaman rikosoikeudellisen suojan tasoa ja annetaan tarvittaessa suosituksia lainsäädännön muutoksista. Olemme tutkineet alaikäisen rikosoikeudellisen suojan kattavuutta lapseen kohdistuvan henkisen väkivallan kriminalisoinnin ja sen ongelmakohtien näkökulmasta. Fyysinen väkivalta ja seksuaalinen itsemääräämisoikeus ovat saaneet niin vahvan aseman rikosoikeudellisessa sääntelyssä ja lapsen suojelussa kaltoinkohtelulta, että muut lasta vahingoittavat teot ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Henkisessä väkivallassa on kyse rikosoikeudellisen suojan puutteesta.

Lapsen edun toteutumista rikosprosessissa tutkitaan ACElifessä läpi koko prosessin, aina esitutkinnasta tuomioistuimiin saakka. Asianomistajan oikeuksien osalta olemme tutkineet erityisesti edunvalvontaan liittyvää teemaa. Tutkimuksemme keskeinen tulos on, että kahden eri oikeudenalan (rikosprosessioikeus ja holhoustoimi) yhdistäminen on vaikeaa, ja huoltajan asema on liian vahva tilanteissa, joissa epäillään lapsen kohdistuvaa rikosta. Ehdotuksena on, että tutkinnanjohtajalle annettaisiin oikeus väliaikaisen edunvalvojan määräämiseen, kuten on oikeus myös lähestymiskiellon määräämiseen (Silvennoinen & Kainulainen 2023).

Olemme erityisen kiinnostuneita niistä rikosasioista, joissa molemmat osapuolet ovat alaikäisiä ja siitä, miten lapsen etu toteutuu näissä tapauksissa (Silvennoinen & Koskela 2023). Olemme tarkastelleet esitutkinnan rajoittamis- että syyttämättäjättämispäätöksiä, joissa sekä epäilty että asianomistaja ovat alle 18-vuotiaita. Yli kolmasosa näiden asioiden syyttäjän ratkaisusta oli esitutkinnan rajoittamispäätöksiä tai syyttämättäjättämispäätöksiä. Nuorten välisissä rikoksissa toimenpiteistä luopumista käytetään siis laajasti. Erityisesti painottuu rikosasioiden sovittelun merkitys. Sovinto ja anteeksipyyttäminen johtaa usein siihen, ettei rikosasia etene oikeudenkäyntiin (Koskela, Silvennoinen & Aaltonen 2024).

Yhteiskunnallinen vuorovaikutus

Lasten osallistamisen turvaamiseksi ACElifin tekemässä työssä sekä osallistamisen lisäämiseksi laajemmin yhteiskunnassa, ACElifellä on oma osallisuuskoordinaattori, joka edistää näitä tavoitteita hankkeen osallisuussuunnitelman mukaisesti. Suunnitelman keskiössä on vuorovaikutus lasten kanssa. Vuoden 2024 alusta avasimme hankkeen lapsille suunnatut nettisivut, joiden kautta väitämme tutkimustietoa lapsille ja nuorille ja pyydämme palautetta niistä. Vuoden 2025 aika teemme empiiristä tutkimusta siitä, miten lapsille suunnattu tiedeviestintä on onnistunut.

3.11. 2023 järjestämässämme tilaisuudessa *Tiedämme mitä teemme – Lastensuojelun palveluiden vaikuttavuus ja vaikuttavuuden tutkiminen* kuultiin myös nuorten näkemyksiä siitä, millaista on vaikuttava lastensuojelutyö. 15.3.2024 järjestimme kansainvälisen kansainvälisen webinaarin *Exploring Children's Well-being Amidst War Through Chat Data: Insights from Ukrainian Youth*

Engaging with SOS Children's Villages' Chat Services, jossa kerroimme ukrainankielisiä chatpalveluita koskevista tutkimuksista.

ACElifen tutkijat ovat olleet mukana laatimassa vapaasti kaikkien saatavilla olevia kansallisen lapsistrategian koulutuksia osallisuudesta ja lapsen edun toteutumisesta. Sen lisäksi tutkijamme ovat kouluttaneet poliiseja, opettajia, ja tuomareita lapsen oikeuksista. Olemme edistäneet myös tutkijayhteisön tietämystä lasten osallistamisesta tutkimukseen järjestämällä 8.11.2024 akateemisille tutkijoille virtuaaliaamukahvit, jossa professori Cath Larkins Central Lancashiren yliopistosta puhui aiheesta *Deepening collaborative research with children: relations and practices*.

Lähteet

Peltonen, K., Hakala, V., Laajasalo, T., Stenvall, E., Mielityinen, L., & Ellonen, N. (2024). The Expressed Worries of Ukrainian Adolescents: A Quantitative Analysis of Chat Conversations During Active War. *YOUNG*, 0(0).

Hakala, V., Mielityinen, L., Peltonen, K., Laajasalo, T., & Ellonen, N. (2024). Growing Up Amidst Active Warfare: Understanding the Experiences of Ukrainian Adolescents Through Chat Data. *Youth & Society*, 0(0).

Silvennoinen, E., Kainulainen H. (2023). Väliaikaisen edunvalvojan määrääminen esitutkinnassa, *Lakimies* 3–4/2023.

Silvennoinen, E., Koskela T. (2023). Is special treatment of a minor offender against the best interests of the minor victim? *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 110(3), 259–274.

Koskela, T., Silvennoinen, E., Aaltonen, M. (2024). Nuorten väliset rikokset rikosprosessissa – syyttäjän päätös toimenpiteistä luopumisesta. *Oikeus* 1/2024.